

panya olmak üzere Avrupa Birliği ülkelerine öncelikle hazır giyim, makine parçaları, ofis makineleri, ayakkabı, tekstil ve maden ürünleri satılır. Başlıca ithal malları işlenmiş gıda maddeleri, makine, taşıt, kimyasal ürünler ve dokuma ipliğidir. Ekonomide büyük rol oynayan yabancı yatırımların % 95'i Avrupa Birliği üyeleri tarafından yapılmaktadır. Portekiz'in dışarıya yaptığı -genellikle hizmet sektöründeki- yatırımlarda ise ilk sırayı Brezilya ve Portekizce konuşulan Afrika ülkeleri alır. Türkiye ile Portekiz arasındaki ticarî ilişkilerde 1995 yılından itibaren gelişme kaydedilmiş ve Türkiye'nin ihracaatında bu ülke yirmi birinci sıraya yükselmiştir; ithalat-taki payı ise % 0,2'dir.

2850 km. demiryolunun ve 68.732 km. karayolunun bulunduğu Portekiz'de ulaşım ağı pek gelişmiş değildir. Ticarî faaliyetler büyük ölçüde denizyoluyla yapılır. Lizbon, Portekiz'in olduğu kadar Avrupa'nın da en büyük limanlarından biridir ve özellikle Batı Avrupa'nın Akdeniz, Afrika, Amerika ve Uzakdoğu ile bağlantısını sağlar. Diğer önemli limanlar Madeira ve Azor adalarındaki Funchal, Horta, Ponta Delgada ve Praia da Vitória'dır. Avrupa'nın en çok turist çeken ülkelerinden biri olan Portekiz'in Lizbon ve güneydeki Algarve tarihi bölgesiyle Azor ve Madeira adaları ziyaret edilen yerlerin başında gelir. Turizm nüfusun % 6'sına iş imkânı sağlamaktadır ve ülkeye bir yılda gelen turist sayısı 12 milyon civarındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

E. de Martonne, *Traité de géographie phisique*, Paris 1934, I, 268-269; Besim Darkot, *Avrupa Coğrafyası*, İstanbul 1962, s. 34, 38, 47, 108; Ahmet Ardel, *Klimatoloji*, İstanbul 1973, s. 364-365; Selâmi Gözenç, *Avrupa Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul 1998, s. 63-75; Süha Kocakuşak, *Avrupa Coğrafyası*, Ankara 2002; "Portekiz", *Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, I, 83-104; "Günümüzde Portekiz", *Bertelsmann: Bugünkü Dünya Atlas Ansiklopedi*, Gütersloh 1993, I, 40-41.

SÜHEYLA ÜÇİŞİK

II. TARİH

Portekiz'in tarihi İspanya ile paralellik arzeder. En erken tarihli bilgiler buranın Finike ve Yunan ticaret kolonilerinin mekânı olduğunu gösterir. Daha sonra Roma ve German hâkimiyeti altında kalan bölge, V. yüzyılda Douro nehri deltasındaki Portu ile (Porto) Cale şehirlerinden dolayı Terra Portucalis diye anılmıştır. Bazı tarihçiler "cale" kelimesinin Finike dilinden geldiğini kabul etmekle beraber kelime muhtemelen Grekçe *kallestes* (güzel) gelmek-

tedir. Roma döneminde burası önemli bir liman (Portus Cale) olmuştur. VII ve VIII. yüzyıllarda bölgenin Rio Douro ve Rio Minho arasındaki kuzey kısmına işaret eden Portugale (Portugal), Portus Cale kelimesinin Ortaçağ boyunca aldığı şekildir. Portus Cale de zamanla Porto halinde kısaltılmış olarak ülkenin ikinci büyük şehrini ifade etmiştir.

711'de başlayan Arap fethi ve Vizigotlar hâkimiyetinin sona ermesiyle bu bölge de müslümanların eline geçti. "Reconquista" boyunca geri alınan ilk bölgelerden olmak üzere XI. yüzyılın ortalarında Kastilya ve Leon Kralı I. Ferdinand, Galicien bölgesini ve bugünkü Portekiz'in kuzey kısmını ele geçirdi. Portekiz'in müstakil bir devlet haline gelişi 1095'ten itibaren başladı. I. Alfons (ö. 1185) döneminde burası Kastilya ile savaş sonunda bağımsız bir krallık haline dönüştü (1143, Zamora Antlaşması). Müslümanların Üşbüne (el-Esboñe / Lizbon) dedikleri yer 1147'de zaptedilince yeni krallığın merkezi oldu. Feodal yapılanmaya destek verilmesi, ruhban ve soylular yanında şehir halkı temsilcilerinden oluşan bir merkezî meclisin (Cortes) oluşturulması I. Sancho (1185-1211) ve II. Alfons (1211-1223) zamanlarında sürdü. Müslümanlar III. Alfons devrinde (1245-1279) güneye doğru geri çekilmeye zorlandı ve krallık bugünkü sınırlarına erişti. Kral Dionysious (Diniz, 1279-1325) ve I. Johann (João, 1385-1433) dönemlerinde belirgin bir yükselme oldu. Ruhban sınıfının hâkimiyeti zayıflatıldı, krallık otoritesi artırıldı ve Lizbon'da bir üniversite kuruldu (1290). 1415'te Ceuta'nın (Sebte) ele geçirilmesiyle sömürge edinme yolu açıldı. I. Johann'ın küçük oğlu "Gemici" Henri (Henrique o Navegador, 1394-1460) 1418'den itibaren Afrika'nın batı kıyısını takip ederek Madeira, Azor adaları Guineanın keşfiyle sonuçlanacak olan çok sayıda keşif gezilerinin yapılmasını sağladı. Afrika kıyılarından gelişen zenci köle ticareti 1440'lardan itibaren XVII. yüzyıla kadar genelde Portekizlilerin elinde kaldı. "Afrikalı" lakaplı V. Alfons zamanında (1438-1481) Tanger (Tanca) zaptedildi (1471). Büyük soyluların hâkimiyetine kesin bir darbe vuran ve krallık erkini en üst seviyeye çıkartan II. Johann devrinde (1481-1495) Portekiz, Altın Kıyısı'na yerleşti. Bu dönemde Bartolomeu Diaz, Ümitburnu'nu dolaştı (1486). Kristof Kolomb'un Batı Hindistan'a (Amerika) ulaşması üzerine Papa VI. Alexander'ın aracılığıyla Yeni Dünya'nın İspanyollarla paylaşılmasını öngören Tordesil-

las Antlaşması imzalandı (1494). Bu paylaşım, Büyük Okyanus'u da içine almak üzere genişletilmiş olarak 1529'da Saragossa'da (Sarakusta) yenilendi. Portekiz, "Büyük" veya "Mutlu" lakabıyla anılan I. Emanuel (Manuel) zamanında (1495-1521) yükselmesinin doruğuna çıktı. 1498'de Vasco da Gama deniz yoluyla Doğu Hindistan'a (Kaliküt) ilk ulaşan kişi oldu. Buranın Portekiz valileri Francesco d'Almeida ve Alfonso de Albuquerque, Mısır ve Osmanlılar'a karşı mücadele etti. Goa (1510), Malakka / Malezya (1511), Hürmüz, Diû (1515) ve Seylan (1517) gibi önemli ticaret merkezleri ve dolayısıyla büyük gelir getiren baharat ticareti ele geçirildi. Macao'da (Çin) bir ticaret kolonisi kuruldu. Afrika kıyılarında birçok bölge (Loanda / Angola, Mozambik, Mombasa) sömürge haline getirildi. Habeşler'e müslümanlara karşı destek verildi (1541). Öte yandan Fas üzerindeki hâkimiyet iddiaları kanlı mücadelelere yol açarak sürdüyse de ülkenin zaptı mümkün olmadı; ancak komşu İspanya'da olduğu gibi müslümanlara karşı "cihad" hristiyan asabiyyetine hâkim oldu. Brezilya'nın Kabral (Pedro Álvares Cabral) tarafından keşfedilmesiyle (1500) Portekiz sömürgeciliği Güney Amerika'da özellikle dil, din ve kültür alanında etkileri bugüne kadar gelen kalıcı bir adım attı.

I. Emanuel, İspanya tahtıyla akrabalık oluşturmak için Ferdinand ve İzabella'nın kızlarıyla iki izdivaç yaptı. Bunlara yakın siyaset takip etmeye özen gösterdi, yahudilerin takibi ve sürülmesinde (1496-1497) İspanya ile aynı adımları attı. Yükselme dönemi gerilemeye sebep olan sıkıntıları da beraberinde getirdi. Sömürge siyaseti ve ticareti ağır masraflı savaşlarla sürdürülmekte ve korunabilmekteydi. 1521'deki salgın hastalığın da etkisiyle XVI. yüzyılın ilk yarısında 2 milyon olan nüfus yarı yarıya azaldı, soyluların şehirlerde yaşamaya başlaması neticesinde genelde zenci köleler eliyle sürdürülen tarımsal üretim geriledi ve Portekiz hububat ithal eden bir ülke durumuna düştü. III. Johann döneminde (1521-1571) İspanya'da hüküm süren Katolik fanatıklığı, engizisyon terörü ve Cizvit tarikatı etkinliği Portekiz'de de kendini gösterdi. Kral Sebastian zamanında (1557-1578) Fas üzerindeki Portekiz hâkimiyet iddiaları pekiştirilmeye çalışılmış, düzenlenen bir Haçlı seferi neticesinde başta kral olmak üzere maiyetinde bulunan yüksek soyluların ve ruhbanın hemen hepsi öldürülmüş (4 Ağustos 1578, Vâdisseyl Savaşı) olduğundan Portekiz büyük bir krizin içine düştü, halefi olan kar-

dinal Henrique'nin de ölümüyle kraliyet soyu tamamen kesildi (1580).

İspanya Kralı II. Felipe öldürülen kralın amcası olarak Portekiz tahtı üzerinde hak iddia etti ve kazandığı askerî zaferin ardından meclis kendisini Portekiz kralı (I. Felipe) ilân etmek zorunda kaldı (1581). Böylece Portekiz 1640 yılına kadar devam edecek şahsî bir birlik altında İspanya ile birleşmiş oldu. İspanya idaresinde Portekiz sömürgelerini Hollanda ve İngiltere'ye kapırdı ve bu alandaki üstünlüğünü kaybetti. Ekonomik çöküntünün de etkisiyle ortaya çıkan ayaklanmalar sonucu Bragança Dükü (IV.) Johann (1640-1656) kral ilân edilerek İspanya ile olan birlikteliğe son verildi. Fakat bunun İspanya'ya kabul ettirilmesi uzun süren iç kargaşa ve mücadelelere yol açtı ve ancak İngiltere'nin yardımlarıyla sağlanabildi (1668). Portekiz giderek İngiltere'nin kıtadaki başlıca müttefiki haline geldi. İngiliz elçisi John Methuen tarafından yapılan ve 1836 yılına kadar yürürlükte kalan ticaret antlaşması uyarınca (27 Aralık 1703, Methuen Antlaşması) 1684'ten beri girişi yasaklanmış olan İngiliz yünlü mâmulâtına kapılar açıldı, bu da yerli imalâtın zaman içinde tamamen çökmesine sebep oldu. XVIII. yüzyıl Portekiz için sömürgelerini elde tutmak ve İngiltere'nin yardımıyla İspanya'ya karşı direnmekle geçti. V. Johann (1706-1750), kilise ve manastır inşaatlarına büyük paralar sarfederek malî sıkıntılara sebep olurken halefi Joseph dönemi (José, 1750-1777) Portekiz'de mutlak idarenin, ekonomide merkantil siyasetin ve aydınlanma zihniyetinin yükseldiği devir oldu. Bunun sonucu olarak Cinvizit tarikatı ilga edildi (1759). İngilizler'in yardımıyla İspanyol saldırısının bertaraf edilmesi gibi (1762-1763) Napolyon döneminde de İspanyol karşıtlığı ve İngiliz dostluğu sürdü. Ekim 1807'de Napolyon İspanya ile Portekiz'in paylaşılması için bir antlaşma yaptı (Fontainebleau Antlaşması) ve Fransız kuvvetleri ertesi yıl Portekiz'i işgal etti. Portekiz Kralı VI. Johann Brezilya'ya kaçtı. Ağustos 1808'de General Wellington idaresindeki bir İngiliz ordusu Portekiz'e çıktı. İşgalci Fransız kuvvetlerine karşı bir halk ayaklanması meydana geldi ve Fransız kuvvetleri çekilmek zorunda kaldı. İngilizler 1814 yılına kadar Portekiz'i Napolyon'a karşı harekât üssü olarak kullandı.

Napolyon'un nihai yenilgisine rağmen VI. Johann koloni statüsüne son verilmiş olan Brezilya'da kalmaya devam etti. Portekiz, İngilizler'in hâkimiyeti altında idareyi elinde tutan niyâbet meclisi tarafından yöne-

tildi. 1820'de çıkan ihtilâl bu duruma son verdi. Yeni meclis bir anayasa hazırladı ve Brezilya'dan dönmek zorunda kalan kral bunu kabul ederek yürürlüğe koydu (23 Eylül 1822). Böylece Portekiz, Avrupa'daki birçok örneği gibi anayasal bir monarşi haline geldi. Meclisin Brezilya'ya tekrar bağımlı hale getirme teşebbüsü sonuçsuz kaldı ve Brezilya'daki gelişmeler anavatanı ayrılmaya istikametinde gelişti. Johann'ın nâib olarak orada bıraktığı Prens Pedro 7 Eylül 1822'de bağımsızlık ilân etti ve imparator olarak taç giydi. Johann'ın ölümünden sonra siyasî istikrarsızlık baş gösterdi. Brezilya'dan geri çağrılan Pedro, İngilizler'in yardımıyla iç kargaşayı sona erdirip ülkeye sahip çıktı (1832). Bundan sonraki dönemler parti hizipleşmeleri ve anayasa kavgalarıyla geçti. XIX. yüzyılın sonlarında dış siyasette artık tamamen önemini yitirmiş olan Portekiz, yine de elinde tuttuğu sömürgeleri sebebiyle Afrika'nın paylaşımında söz sahibi oldu. Angola ve Mozambik'teki topraklarını genişletti; ancak bu iki sömürge arasındaki karasal bağlantıyı oluşturma siyaseti, Belçika Kongosu'nun teşkili ve İngilizler'in Rodezya'da yerleşmeleri sebebiyle başarısızlığa uğradı.

Partizanlık, kötü idare, ağır vergiler ve yolsuzluk halkı mevcut idareden ve monarşiden soğuttu. 1892'de resmen ilân edilen iflâs ve ağır malî sıkıntı durumu daha da vahim hale getirdi. Ekim 1910'da meydana gelen ayaklanma bu gelişmelerin bir sonucu oldu ve monarşik idare yerini 5 Ekim'de ilân edilen cumhuriyete bıraktı. Kral II. Emanuel, İngiltere'ye kaçmak zorunda kaldı. Teophilo Braga geçici başkan seçildi. Yeni bir anayasa hazırlanarak kabul edildi (23 Ağustos 1911). Ancak Cumhuriyet rejimi de eski hastalıkları ortadan kaldıramadı, huzursuzluk ve kargaşa çetnili ihtilâl girişimleriyle beraber devam etti. Alman sömürgeciliğinin oluşturduğu tehdit ve Afrika'daki toprakların korunması endişesi Portekiz'in I. Dünya Savaşı'na İngiltere'nin yanında girmesine yol açtı (1916). Aralık 1917'de çıkan ayaklanmada başkan Machado devrildi, yerine geçen Sidonio Paes 14 Aralık 1918'de öldürüldü. Devam eden siyasî istikrarsızlık ve toplumsal kargaşa nihayet İspanya'da olduğu gibi askerî bir darbeye son buldu ve General Gomes da Costa idareyi ele geçirdi (Mayıs 1926). Dışişleri Bakanı General Carmona Temmuz'da gerçekleştirdiği bir darbeye idareye el koydu. 1932'de başbakan olan Antonio de Oliveira Salazar ertesi yıl tek bir millî partinin hâkimiyeti altında otoriter ve faşist eğilimli, gençlik teşkilât-

ları ve gizli polisiyle yeni bir devlet yapısı oluşturdu ve sıkı bir rejim altında idareyi 1968'e kadar elinde tuttu.

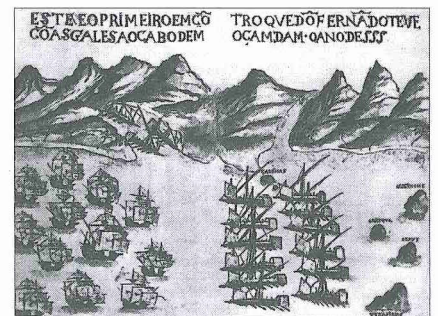
Portekiz II. Dünya Savaşı'nda müttefiklere yakınlık içinde olmak kaydıyla tarafsız kaldı ve savaştan sonra NATO'ya girdi (1949). 1960'tan itibaren sömürgelerin bağımsızlık mücadeleleri Portekiz'i zor duruma soktu, sert uygulamaları insanlık suçu oluşturdu. Sıhhi sebeplerden ötürü iktidarı bırakan Salazar'ın halefi Marcello Caetano köklü reformlara girişti, sömürgelerin elde tutulmasının mümkün olamayacağı görüldü. Sivil idarenin çözüm bulamaması karşısında meydana gelen askerî darbe (1974) halkın desteğini kazandı (Karanfil İhtilâli) ve Estado Novo dönemi sona erdi. Yeni idare eski sömürgelere bağımsızlığını vererek krizi sona erdirdi (25 Nisan 1974). Portekiz 1986'da Avrupa Birliği üyesi oldu.

III. OSMANLI-PORTEKİZ İLİŞKİLERİ

XVI. yüzyılın Akdeniz dünyasında İspanyol ve Venedik ile yoğun bir mücadele içinde olan Osmanlı Devleti'nin Portekiz Krallığı ile siyasî ilgisi onların Hindistan'a ulaşmasıyla yoğun şekilde başladı. Osmanlılar, onları Arap dünyasının da andığı gibi Portugal / Burtukal (belgelerde genelde Portakal) adıyla tanıdı ve bu ad, büyük ölçüde komşu İspanya'dan olduğu gibi buradan Osmanlı ülkesine iltica eden yahudiler sebebiyle yaygın hale geldi.

Vasco da Gama'nın 1498'de Hindistan'a ulaşması üzerine hızla bir ticaret ağı kurulmasına girişilmiş ve güçlü bir filo oluşumuyla devrin önemli bir ticarî malı olan baharat Ümitburnu yoluyla taşınmaya başlanmıştı. Portekizliler, Kızıldeniz girişinde-

Seydi Ali Reis kumandasındaki Osmanlı kadırgaları ile D. Fernando de Menezes önderliğindeki Portekiz savaş gemilerinin 1554 Ağustosunda Horfekkân yakınında karşı karşıya gelmelerini tasvir eden bir minyatür

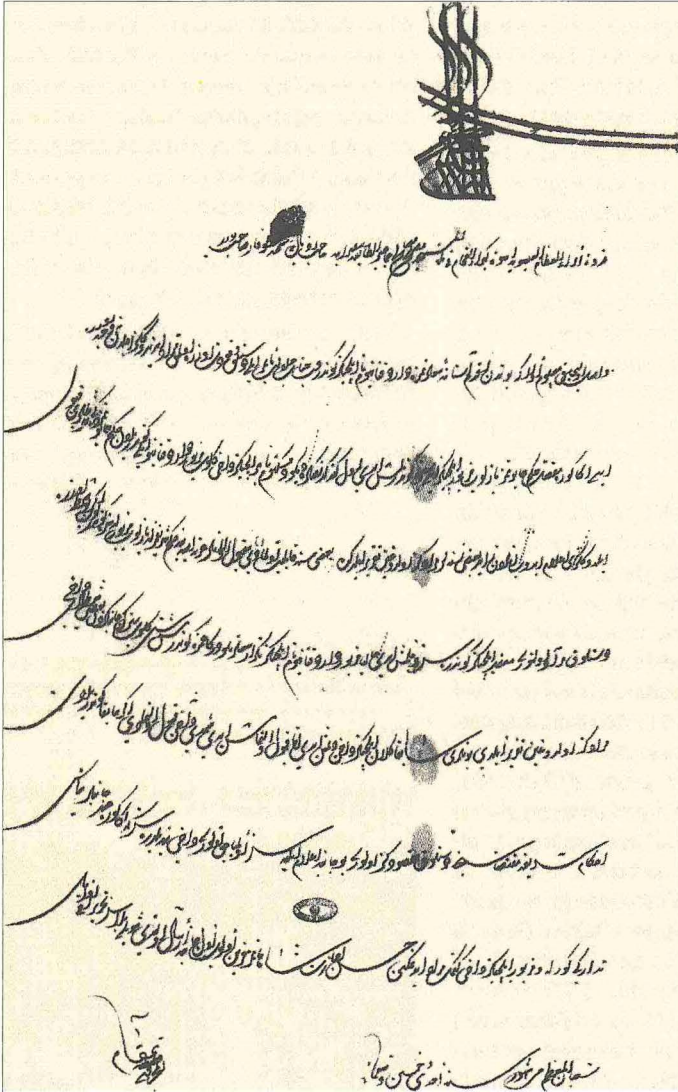
ki Sokotra adası ve Basra körfezi girişindeki Hürmüz Boğazı'nı zaptederek (1514) Doğu mallarının Akdeniz'e girmesine engel oldular. Osmanlı orduları Mısır'a girdiğinde Kızıldeniz ticareti tamamen durma noktasına gelmişti. Gucerât Hükümdarı I. Mahmud, Memlük Sultanı Kansu Gavri'den yardım istedi ve 1508'de Süveyş'te hazırlanan donanma Cidde Valisi Emîr Hüseyin kumandasında gönderildi. Memlükler bazı başarılar elde ettiyse de kalıcı bir zafer kazanamadı. Portekiz Amirali Almeida, Diû'da başarılı olarak Aden'e saldırıya ve Kızıldeniz'e girmeye cesaret edebildi. Albuquerque'in Doğu'daki toprakların valisi olmasından (1510) sonra esas hedefi Kızıldeniz'i kapatmak ve Basra körfezine girişi kontrol etmek üzere Hürmüz'ü tutmak olmuştur. Kızıldeniz'deki etkinlikleri 1517'de Cidde'ye asker çıkarma derecelerine gelmiş ve Osmanlılar tarafından Memlükler'e yardım için yollanmış olan

Selman Reis bunları geri püskürtmüştü. 1525 tarihli raporuyla konuya ışık tutan ve bu tür yardımların sevkini yürütmüş olan Selman Reis, Osmanlılar'ı daha etkin bir siyasete teşvik etmekteydi. Kızıldeniz'deki Osmanlı filosu Portekizliler'in faaliyetlerini durdurdu. Ardından 1530 sonlarında Portekizliler'e karşı çıkmaya ve yardım isteyen diğer müslüman ülkelere destek vermeye çalışıldı. 1532'de Süveyş berzahının kazılması gibi projeler söz konusu oldu, Osmanlı silâh ve teknik yardımları Sumatra adasındaki müslüman devleti olan Açe'ye kadar ulaştırıldı. 1538'de Hadım Süleyman Paşa, Kızıldeniz'de hazırlanan donanmayla Hindistan üzerine giderken Aden ele geçirildi ve Portekizliler'in elindeki Diû kuşatıldı. Bu girişimden istenilen sonuç elde edilememiş olmakla beraber Osmanlılar, Kızıldeniz'in muhafazası için önemli olan Yemen'i ellerinde tutmayı başardılar, ayrıca Habeşistan'ı ele geçir-

meye çalıştılar (1554-1555). Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na sahili olan bu ülke Doğu ticareti için önemli bir konuma sahip bulunuyordu ve buradan gemi trafiğine müdahale etmek imkân dahilindeydi. Bu arada 1541'de Süveyş'i ve buradaki Osmanlı filosunu hedef alan Portekiz saldırısı Osmanlılar'ca geri püskürtüldü.

Osmanlılar'ın Basra körfezine yerleşmesinde de Portekiz tehlikesinin önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Nitekim 1552'de yeni bir Osmanlı askerî harekâtı gerçekleştirildi ve Pîrî Reis otuz gemilik bir donanmayla önce Portekizliler'in elinde bulunan Maskat'ı yağmaladı, ardından Hürmüz'ü muhasara altına aldı. Muhasaranın başarıyla neticelenmemesi bu ünlü denizcinin hayatına mal olmuştu. 1554'te Seydi Ali Reis'in seferi de istenilen sonucu vermedi. Osmanlılar'ın çeşitli tipte büyük toplara sahip ve daha çok kıyı savaşlarına uygun Akdeniz tipi kadirgaları, Hint Okyanusu'nun açık denizlerinde ya daha hızlı Portekiz gemilerine av yahut azgın dalgalara kurban oldu. Bununla beraber Basra beylerbeyliğinin kurulmasıyla (1546) Hint Okyanusu'na yeni bir yol açıldı. Uzun yıllar devam eden Osmanlı-Portekiz savaşı neticesinde Kızıldeniz ve Basra körfezi yollarının açık tutulması, dolayısıyla Doğu Akdeniz (Levant) ticaretinin yeniden canlanması kesin biçimde sağlandı.

İki devlet arasında sürdürülen barış görüşmeleri ticaret yollarının ele geçirilmesiyle ilgili bu mücadelelerin gölgesinde geçti. III. João ve Kanûnî Sultan Süleyman arasındaki 1540-1544 tarihli yazışmalar Duarte Catanho ve Diogo de Mesquita gibi elçiler aracılığıyla teâti edildi. Barış için ticaret yollarının geçtiği sahanın 1494'te Portekiz ile İspanya arasında yapılmış olduğu gibi Şihr, Aden ve Zeyla' hattıyla ikiye bölünmesiyle ilgili Osmanlılar tarafından yapılan teklif (31 Ocak 1541) ilginçtir. Bu hattın iki imparatorluk donanmasının ihlâl etmeyeceği bir sınır olarak tanınması ve tüccarlar için tam bir güvenlik garantisi verilmesi istenmekteydi. Osmanlılar'ın barış karşılığında her yıl teslimini öngördükleri 5000 kantar baharatı haraç olarak algıladıklarına şüphe yoktur. Zira Portekizliler'in bunun karşılığında buğday verilmesi (6-7000 ton) talebine sıcak bakılmamaktaydı. Buğdayın ancak Venedik veya Fransa'ya tanınan şartlar dahilinde satılabileceği ifade edilmekteydi. Görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmadı. 1563'te gelen başka bir Portekiz elçisinin sürdürdüğü görüşmelerde de bir ticaret / barış antlaşması yapılması mümkün olmadı. Osmanlı Devleti bu defa baharat teslimin-

Kanûnî Sultan
Süleyman'ın
Portekiz Kralı
III. João'ya
gönderdiği
nâme-i hümayun

den vazgeçmiş ve yalnızca tüccarın güvenli bir şekilde ticaret yapması şartına odaklanmış görünmektedir ki bunun ekonomik mantığının çok daha isabetli olduğu açıktır. Portekiz'in 1578'de Vâdisseyl savaşındaki hezimetini ve hânedanın çöküşü neticesinde İspanya ile birleşmesinin getirdiği yıkım, kolonilerinin İngiliz ve Hollanda gibi yeni sömürgeci devletler tarafından paylaşılmaya başlanması kısa süren bu parlak dönemine beklenmedik bir son verdi. İki devlet arasındaki ticaret savaşları, dolayısıyla Portekizliler'e karşı verilen bu mücadelede Asya'da ve Afrika'daki müslüman halkın direnişe sevk edilmesi ve desteklenmesi yanında buralarda özellikle ateşli silâhların ve çağdaş askerî teknolojinin yayılmasında Osmanlılar'ın büyük bir rol oynadığı açıktır.

XVI. yüzyılın büyük mücadelelerinden sonra aralarında sağlam bir barış antlaşması yapılmamış olarak birbirinden uzaklaşan İspanya ile Osmanlı Devleti gibi Portekiz de XIX. yüzyıla gelene kadar Osmanlı Devleti ile ilişki içinde olmadı. İspanya'nın bir dostluk ve ticaret antlaşması yapması ve siyasî münasebetlere yeniden başlaması üzerine (1782) Portekiz'in de böyle bir istek içinde olduğu görüldü, ancak bundan bir netice çıkmadı. O sıralarda İspanya ile yapılan görüşmelerde aracı olan D'Ohs-son'un nüfuzundan bu defa Portekiz için istifade edinmek istendi. Portekiz ile siyasî ilişkilerin başlaması ve bunun için bir antlaşma yapılması oldukça geç tahakkuk etti. 20 Mart 1843 tarihinde yapılan dostluk, ticaret ve seyrüsefâin antlaşması ile iki devlet arasındaki ilişkiler resmen başladı. Ticaret antlaşması 23 Şubat 1868'de yenilendi. 11 Ocak 1890 tarihinde yapılan ticaret antlaşması ile bu iki antlaşma iptal edildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Hammer, GOR, II, 201, 513, 543; G. Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire Ottoman*, Paris 1900-1903, II, 354-360; III, 263-270; V, 451-453; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 391 vd., 513-517; III/1, s. 31-33, 45-48, 64; *Handbuch der europäischen Geschichte* (ed. Theodor Schieder), Stuttgart 1968, III, 652-662; IV, 579-584; VI, 533-538; R. Firt, *Portugal's Wars in Africa*, London 1973; J. Kuntz, *Portekiz: Dün-Bugün* (trc. Ayda Düz), İstanbul 1975; G. Green, *Portekiz Devrimi* (trc. Yusuf Yoğurtçu), Ankara 1978; Fuat Doğu, *Portekiz: Kırmızı Karanfiller İhtilâli*, İstanbul 1982; Salih Özbaran, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, İstanbul 2004; a.mlf., "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu. 16. Yüzyılda Ticaret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekâbet ve İlişkileri", TD, sy. 31 (1977), s. 65-146; "Portekiz", TA, XXVII, 93-95; "Portugal", *Der Grosse Brockhaus*, Leipzig 1933, XV, 775-779.

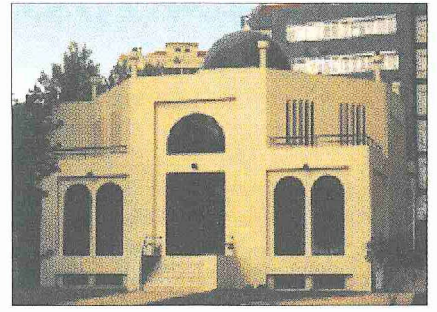
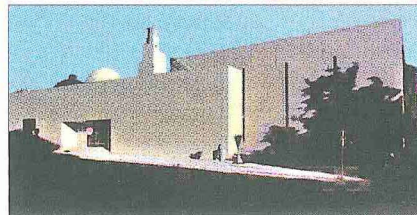

KEMAL BEYDİLLİ

IV. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Halen Portekiz'de yaşayan ve sayılarının 30-35.000 arasında olduğu tahmin edilen müslümanların büyük bir kısmı Sünnî, yaklaşık 8000 kadarı İsmâîlî'dir. Binde üç oranla en az müslümanın yaşadığı Avrupa ülkesi olan Portekiz'de İsmâîlî nüfus diğer Avrupa ülkelerinde bulunanlardan daha yüksektir. Müslümanlar genelde Odivelas ve Laranjeiro gibi Lizbon'un dış mahalleleriyle Laures, Vila Franca, Porto, Almada, Portimão, Coimbra, Algarve'de yaşamakta ve Évora gibi şehirlerde yeni gruplar ortaya çıkmaktadır. Müslümanlar'ın 1979-1985 yıllarında inşa ettiği Lizbon Merkez Camii'nden (Mesquita Central de Lisboa) başka Odivelas ve Laranjeiro mahalleleriyle Porto ve Coimbra'da sayısı on beşi bulan camileri, Lizbon Merkez Camii yanında Lizbon ve Porto üniversitelerinde Arapça öğrenme imkânları, İslâm hakkında yayın yapan televizyon programları, <http://www.myciw.org/index.php> adresindeki Comunidade Islamica da Web adında internet forum sayfaları, <http://www.alfurqan.pt> adresinde daha çok tasavvuf ağırlıklı yayın yapan *Al Furqân* adında bir dergileri vardır. Lumiar, Odivelas ve Feijó mezarlıklarında müslümanlara ait bölümler bulunmaktadır. Ayrıca Comunidade Islamica de Lisboa, Loures'te Al Furqân, Centro Cultural Islamico do Porto ve Delegação de Comunidade Islamica de Coimbra adındaki derneklere sahiptirler. Çocukların ve hafta sonları yetişkinlerin eğitimi için de Lizbon'da Escola de explicações Molana Zabir, Porto'da Hani-

Lizbon Merkez Camii ve içinden bir görünüş

Odivelas'ta Aïse Sıdika Camii – Portekiz

fa, Palmela'da Colégio Islamico de Palma-la ve Laranjeiro'da Madressa Ahle Sunny Jamat isimli okullar hizmet vermektedir.

Avrupa'daki yeni müslüman mevcudiyeti bağlamında Portekiz'e gelen göçmen müslümanlar diğer ülkelere gelenlerden farklıdır. Bunlar daha çok sömürgecilik sonrasında, yani 1950'lerin sonu ile 1960'ların başlarında eski sömürgeler Mozambik ve Gine Bissau'dan gelen üniversite öğrencileri ve sosyoekonomik seviyeleri yüksek aile mensuplarıdır. Bu göçmenler gerek dillerini gerekse kültürlerini bilmelerinden dolayı Portekiz toplumu içerisinde hemen aktif bir şekilde faaliyetlere başlamışlar ve öncelikle Lizbon'da 1968 yılında resmen tanınan Comunidade Islamica de Lisboa adında bir merkez açmışlardır. Merkezin ilk başkanı Suleiman Valı Mamede aynı zamanda önemli bir haber ajansı olan ANOP'un da genel müdürüyü. 1974 petrol krizi sırasında siyasî iktidar ondan yardım isteyerek Arap ülkelerinin kendileriyle iyi ilişkiler kurmalarını ve Portekiz'e büyükelçilik açmalarını sağlamıştı.

Portekiz'deki yeni müslüman mevcudiyeti önceleri daha çok Mozambik ve Gine başta olmak üzere eski sömürgelerden gelen göçmenlerden oluşurken daha sonra bunlara Kuzey Afrika Arap ülkeleri, Senegal gibi diğer Afrika ülkeleri ve Hindistan, Pakistan, Bengladeş, ardından Çeçenistan ve Özbekistan gibi eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle Afganistan gibi savaş ve işgale mâruz kalmış ülkelere gelenler de katılmıştır. Birinci nesil göçmenler için din mânevî bir güç kaynağı ve bir nevi hayata tutunma aracı idi; ancak ondan yararlanma imkânları yeterli değildi. İkinci ve üçüncü nesiller ise ebeveynlerinde olmayan imkânlarla sahiptirler. Kur'an-ı Kerim'i Portekizce meâlinden okuyabilmekte, internet üzerinde forumlar kurup tar-